

Rolul marilor dascăli în devenirea profesională și umană a învățăceilor. Elogiu profesorului Nicolae Popa

Prof. univ. dr. Virginia VEDINAȘ

Președintele Institutului de Științe Administrative „Paul Negulescu”

Membru corespondent A.O.S.R.

1. Gândul de a scrie acest editorial l-a născut în mine plecarea neașteptată a profesorului Nicolae Popa. Da, „neașteptată”, deoarece noi „prea iubitorii” domnului profesor, cei care ne aflam mereu în preajma domniei sale, nu eram pregătiți pentru acest moment. Nimic nu se petrecuse, niciun semn nu dăduse blajinul și energicul profesor spre a ne pregăti sau aștepta că se va întâmpla o asemenea grozăvie. În ceea ce mă privește, m-am simțit, cum spune românul, „lovită cu lunca în moalele capului”. Cu câteva zile în urmă vorbisem cu profesorul, care se interesa cum mă descurc cu campania electorală în Vrancea și m-a avertizat, în glumă, evident, să cumva să nu ies deputat că „atâta îmi trebuie”. I-am promis că va fi primul care va afla rezultatul alegerilor. Nu am mai apucat să-i mărturisesc victoria, iar eu nu am avut bucuria să i-o transmit.

2. Am prezentat această ultimă întâmplare petrecută cu profesorul meu neprețuit spre a înțelege, dragi cititori, cât de implicat era domnul profesor în viața celor pe care și-i asumase într-o anumită relație de colaborare, de prietenie, de parteneriat profesional. Aproape două decenii m-am aflat cu domnia sa la cârma *Revistei de drept public*. Împreună realizam număr de număr această revistă, stabileam ce publicăm, cum publicăm, în care rubrică a revistei, cine face editorialul. Au fost două decenii de regal în viața mea. Domnul profesor Nicolae Popa m-a învățat nu doar ce înseamnă să fii un dascăl autentic, dar și ce înseamnă să fii Om, în sensul profund al cuvântului. Om care construiește destine, Om care, indiferent cât de sus a urcat pe scara socială, a rămas neschimbat în modestia și mărinimia lui. Pentru toate acestea, ne plecăm în fața memoriei marelui dascăl creator de generații de juriști și de oameni.

3. Credem că domnul profesor este unul dintre marii profesori pe care i-a avut Facultatea de Drept, care au scris istorie în sufletul, în memoria și în viața studenților din atâtea generații. Pornind de la memoria luminoasă a domniei sale, vreau să destăinui câteva dintre gândurile noastre privind rolul de reper existențial pe care trebuie să-l aibă un profesor. Și, mai departe, nevoia de repere în viața noastră îndrăznim să spunem că există la toate vârstele, în forme și la dimensiuni diferite, evident, dar mereu avem nevoie de astfel de repere spre a nu obosi să ne desăvârșim.

Tinerii zilelor noastre, din păcate, se comportă ca și când nu ar mai avea nevoie de modele în viață sau, atunci când și le aleg, se raportează la cele pe care le identifică din diferite surse media, de regulă, cel puțin din perspectiva noastră, contramodelle. Credem cu toată forța în adevărul că numai compararea cu cei care ne sunt superiori,

cu cei care au izbândit în viață, ne ajută să ne desăvârșim. La antipodul acestei viziuni se află reprezentarea tinerilor că ei sunt buni pentru că sunt alții mult mai răi decât ei. O asemenea perspectivă de abordare nu doar îi determină să se oprească din evoluția lor, dar chiar să și involueze.

4. Dar problema nu se pune numai în ceea ce privește tinerele generații, ci și pe cele care le succedă acestora, care trebuie să fie conștiente de responsabilitatea ce le revine, astfel încât prin conduita lor să reprezinte posibile modele pentru cei care urmează să le ia locul. Este vorba nu numai despre responsabilitate, ci și despre datorie. Viitorul îl construim împreună și la un moment dat cei care azi fac parte din tinerele generații vor ajunge să ducă misiunea mai departe, ajutați, evident, de cele care între timp le-au luat locul. Nu credem că este un prilej în existența noastră sub toate dimensiunile, publică, profesională sau privată, în care să nu-i memorăm și comemorăm pe cei care ne-au fost reperi în viață, care ne-au călăuzit pașii spre performanță, care au sădit în noi crezul că forța stă în fiecare dintre noi, indiferent cât de potrivnice ar fi vremurile. Sau, așa cum spunea regretatul nostru profesor Ion Traian Ștefănescu, „viața trece, și valorile, nu gunoaietele ies la suprafață”.

5. Unul dintre aceste reperi ne-a fost fără îndoială măritul și minunatul profesor Nicolae Popa. Cel care a plecat discret dintre noi, așa cum de altfel a și trăit, discret, dar convingător și emblematic prin fiecare gest. Un căutător și promotor al valorilor culturale și umane. Dovadă stau prietenii istorice, am putea spune, pe care profesorul le-a avut cu mari scriitori precum Fănuș Neagu, Mircea Micu, Ion Băieșu, cu mari actori precum Ion Besoiu, Gimy, cum îi spunea el, cu care personal am împărtășit o caldă și inestimabilă prietenie. Domnul nostru profesor Nicolae Popa a fost și un exemplu despre ce înseamnă o prietenie în devenirea unui om. Cum poate ea să însoțească pașii vieții și să-ți umple sufletul cu sentimentul regăsirii într-un alter ego decât tu însuși.

Și, în fine, dragul nostru profesor Nicolae Popa a fost un exemplu al **trăinicieii în iubire**. Am putea spune **întru iubire eternă**. Pe care a trăit-o alături de soția sa Mihaela și în viață, și dincolo de ea. Pe care a continuat să o viziteze duminică de duminică și să-i dăruiască buchetul de flori care nu s-a ofilit niciodată, nici în mâinile ei, nici pe mormântul ei.

Închei prin a vă mărturisi, domnule profesor, că ați lăsat un gol în viața mea, care nu se va umple niciodată, dar că, în același timp, ați umplut-o cu atâtea nestemate cât să-mi ajungă în viață, precum și în veșnicia care ne așteaptă pe fiecare dintre noi. Și pe care sperăm să le împărtășim tot alături de dumneavoastră.

I. IN MEMORIAM PROF. UNIV. DR. NICOLAE POPA

Profesorul Nicolae Popa – pionier al sociologiei juridice postbelice românești

*Conf. univ. dr. **Iulia BOGHIRNEA***

Facultatea de Științe Economice și Drept, Universitatea Națională de Știință și Tehnologie Politehnica București, Centrul Universitar Pitești

*Av. **Augustin RĂDUCANU***

Baroul Dâmbovița

În anul 1977, la Tipografia Universității din București apărea lucrarea intitulată *Prelegeri de Sociologie juridică*, volum care la vremea respectivă a trecut relativ neobservat, iar în anul 1983 a apărut o a doua ediție, mai extinsă.

Deși în România interbelică a existat o Școală Sociologică remarcabilă, avându-l în frunte pe renumitul sociolog Dimitrie Gusti, odată cu instaurarea comunismului în România, cercetările sociologice s-au restrâns drastic, întrucât rezultatele la care s-ar fi putut ajunge din teren ar fi putut crea mari probleme celor aflați atunci la conducerea țării.

Cu toate acestea, Profesorul Nicolae Popa a avut un curaj extraordinar și a reușit, prin tactul și înțelepciunea care îi sunt bine cunoscute, să determine conducerea Universității din București să publice o astfel de carte. Respectiva lucrare a stat la baza unui curs de Sociologie juridică pe care Profesorul Nicolae Popa l-a ținut la Facultatea de Drept a Universității din București până anul 2010.

Prelegerile de Sociologie juridică, deși nu sunt foarte voluminoase, sunt foarte consistente și abordează, într-un mod amplu, toate problemele care urmau a fi rezolvate de această nouă disciplină juridică.

Curajul Profesorului Nicolae Popa este cu atât mai mare în publicarea acestei lucrări cu cât ea nu era o carte obișnuită de interpretare și de exegeză juridică, cât mai degrabă o carte programatică, ce trasa liniile directoare pe care această disciplină juridică urma să le parcurgă de atunci înainte.

Confruntările au fost majore de la bun început, întrucât acelei noi discipline trebuia să i se stabilească locul pe care urma să îl ocupe în cadrul Sociologiei ca disciplină generală care se ocupă cu studiul societății în ansamblul său.

Profesorul Nicolae Popa a trebuit chiar de la început să găsească acele formule care, pe de o parte, să nu facă rabat de la caracterul științific al acestei discipline, dar care, pe de altă parte, să nu trezească suspiciuni pentru cenzura bine cunoscută la vremea respectivă și care ar fi putut să refuze tipărirea cărții. Profesorul face o foarte interesantă încadrare a Sociologiei juridice între celelalte activități sociale, pe care le definește ca fiind normate.

Pentru a putea să exprime și alte teorii sociologice despre drept, nu numai pe cea oficială, Profesorul Nicolae Popa recurge la subterfugiul prezentării istorice a unor abordări altele decât cea marxistă, fără, însă, evident, să manifeste aprecierea pentru una sau alta dintre acestea.

Tot aici, autorul enumeră și principiile generale ale dreptului, făcând o foarte interesantă aplicare a acestor principii la practicile și metodele sociologice.

Aceeași abordare o găsim și în capitolul care analizează „Factorii de configurare a dreptului”. Foarte interesant este că într-unul dintre capitolele acestei prelegeri, astfel intitulate, Profesorul Nicolae Popa are curajul să vorbească despre „necesitatea recunoașterii unui *dat* al dreptului”, ceea ce, evident, contravenește concepției oficiale după care dreptul socialist nu putea avea origini prestabilite, el fiind produsul relațiilor sociale și, în special, al relațiilor de producție din societate.

Tot folosind pretextul abordărilor istorice, Profesorul Nicolae Popa trimite la teoria separației puterilor în stat a lui Montesquieu, atunci când abordează mediul geografic ca factor de configurare a dreptului. Total ieșită din comun, față de perioada în care a fost publicată această carte, este și evidențierea factorului uman, ca un factor de configurare a dreptului, deși omul în viziunea conducătorilor statului de atunci era un element cu totul neglijabil și care trebuia subordonat întru totul așa-ziselor interese ale societății.

Deși nu apare ca un factor de configurare a dreptului, Profesorul Nicolae Popa consacră o întregă prelegere raporturilor dintre Drept și Cultură, cu toate că aceasta din urmă nu era deloc unul dintre aspectele sociale care să fie pe placul diriguitorilor de atunci ai statului comunist.

Este foarte important faptul că se consacră un întreg subcapitol al acestei prelegeri culturii juridice, aici Profesorul făcând o abordare amplă a concepțiilor despre drept, în principal a doctrinei juridice, aceasta având de multe ori, prin marii profesori de drept, rolul de a atenua caracterul de clasă, uneori foarte vizibil, al actelor normative elaborate în perioada comunistă.

De asemenea, apreciem ca un gest de curaj științific abordarea, în această lucrare, a raportului dintre răspunderea juridică și responsabilitatea juridică. Răspunderea juridică era privită ca o sancțiune a cetățeanului care încălca legea, dar responsabilitatea juridică avea un caracter critic voalat deoarece ea îi viza direct pe cei aflați la putere în momentul respectiv, lor incumbându-le, în fond, responsabilitatea pentru felul în care era condusă societatea.

Nu mai puțin importantă este și prelegerea care vizează practica investigațiilor sociologice și care trimitea, în mod evident, la o cercetare de teren, ale cărei concluzii puteau să nu fie pe placul celor aflați la putere în acea perioadă.

Profesorul Nicolae Popa enumeră pentru prima dată, după perioada interbelică, metode sociologice care, de acum, s-au aplicat și în domeniul juridic, cum ar fi: observația sociologică, chestionarul sociologic și interviul.

Nu lipsite de importanță sunt și anexele acestei lucrări, în care pentru prima oară, după cel de-al Doilea Război Mondial, ni se explică, în mod concret, cum trebuie să arate un model de chestionar sociologic, cum trebuie să arate un model de interviu sociologic sau cum trebuie să arate un test sociometric.

În concluzie, apreciem că aceste Prelegeri de Sociologie juridică ale Profesorului Nicolae Popa trebuie repuse în locul pe care îl merită în istoria științei juridice românești, analizate în contextul în care, ele, cu mare dificultate și cu mari riscuri, au putut să apară, și de a constata că multe dintre problemele abordate în aceste prelegeri sunt valabile și în societatea de astăzi.

Prin cele arătate aici, am încercat să evidențiem o altă fațetă a activității de cercetare a Profesorului Nicolae Popa, care se integrează armonios în întregul complex de preocupări pe care le-a avut în domeniul juridic și nu numai, și care îl situează între corifeii dreptului românesc din toate timpurile.

Contribuția axiomatică indimenticabilă a eruditului nostru Profesor Nicolae Popa la edificiul juridic mondial

*Asist. univ. drd. Constantin Claudiu ULARIU
Universitatea „Nicolae Titulescu” București*

Domnul Profesor dr. Nicolae Popa, un erudit exeget al legii și un revelator de principii imanente, de o calitate excepțională și extrem de rar întâlnită în ansamblul instituțional românesc, deși trecut în lumea celor drepte, rămâne în inimile și în memoria celor care l-au cunoscut, mai presus de toate, drept un om munificent, mereu disponibil pentru oricine îi solicita ajutorul ori opiniile, de o profunzime și de o integritate juridică remanente.

O somitate a dreptului românesc, un erudit fără egal, o eminentă și o excelență prin definiție, personalitatea iubitului nostru profesor se remarcă în panoplia marilor personalități ale dreptului românesc ca eminentul doctrinar care a reușit să se impună, prin viziunea sa gnoseologică și penetrantă, în doctrina internațională, în special în cea franceză și în cea nord-americană, drept cel mai prestigios autor român de studii juridice, de o inegalabilă profunzime și de o conștiințiozitate structurală cu adevărat fuzantă.

Personalitate echilibrată și inovativă, spirit îngăduitor cu alții și nemilos cu sine, mai ales din perspectiva rigurozității activității sale juridice, de o prodigiozitate eclatantă, domnul Profesor Nicolae Popa se remarcă în panorama marilor juriști ai lumii moderne ca un inovator desăvârșit, dar și ca un om iubitor, nu numai al ideilor juridice și al preceptelor legale, ci și al oamenilor care l-au înconjurat cu multă dragoste și cu o profundă recunoștință.

Subsemnatul a avut norocul de a-l cunoaște pe mare profesor român în ultima parte a vieții sale prodigioase și îmi rămâne în memorie imagine candidă și mereu surâzătoare a omului care le cunoștea pe toate cele legate de știința dreptului și care își oferea cu atâta bunătate, oricui se arăta interesat, imensa structură de cunoștințe a acestuia, dimensiunea intelectuală și configurația științifică de care nu poate fi capabil decât cel mai erudit cadru universitar.

Contribuția domnului profesor la conturarea unor importante instituții juridice perene s-a reflectat și în plan jurisprudențial, aceste aforisme de drept găsim și peste ani reflectarea în emiterea unor soluții deosebit de relevante, pronunțate de către cele mai importante instanțe de judecată din lume.

Astfel, în materie de interpretare a normei legale, în dreptul american s-a relevat nevoia de a determina semnificația Constituției prin utilizarea metodelor de interpretare constituțională și, în complinirea acestor metode, a structurii sale morfo-sintactice, fiind evidențiate, din textul intrinsec al normelor, acele semnificații ideologice și juridice care se pretează cel mai bine speței concrete. Deși mai multe părți ale Constituției Statelor Unite ale Americii nu lasă loc pentru prea multe dezbateri legate de interpretarea lor preferată, o mare parte din această Lege fundamentală este redactată într-un mod general, lăsând un spațiu larg de mișcare și de explorare, pentru ca instanța să interpreteze prevederile ei înainte de a le aplica în circumstanțe legale și factuale specifice¹.

¹ L. Epstein, J.A. Segal, H.J. Spaeth, Th.G. Walker, *The Supreme Court Compendium. Two Centuries of Data, Decisions, and Developments*, ed. a 7-a, Ed. CQ Press, New York, 2021, p. 674.

De exemplu, Al Patrulea Amendament, ratificat în 1791, nu rezolvă în mod explicit dacă Guvernul poate efectua o percheziție a conținuturilor digitale ale unui telefon mobil confiscat în urma unei arestări, fără a obține un mandat. Prin urmare, interpretarea este necesară pentru a determina semnificația unor dispoziții ambigue ale Constituției sau pentru a răspunde unor întrebări fundamentale, care au fost lăsate neadresate de redactorii acesteia.

În acest sens, unii doctrinari americani au subliniat, de asemenea, necesitatea practică a interpretării constituționale pentru a furniza principii, reguli sau standarde care să guverneze comportamentul viitor al părților reglementate, precum și al instituțiilor politice, ramurilor Guvernului și autorităților de reglementare.

Atunci când s-a pus în discuție semnificația unor instituții fundamentale din textul Constituției, Curtea Supremă a Statelor Unite s-a bazat pe anumite „metode” sau „tipare” de interpretare, adică pe moduri de a stabili un anumit sens al unei dispoziții din Constituție.

Însă, în privința acestor metode a existat o dispută viguroasă între mai multe curente de gândire. Pe de o parte, erau „originaliștii”, acei autori fiind fideli conceptului de interpretare rigidă, axată pe exploatarea sensului gramatical al textului constituțional, pe care profesorul Richard Fallon de la Facultatea de Drept a Universității Harvard i-a caracterizat ca având o „viziune rigidă, căci doar înțelegerea originală a limbajului și intenția specifică a celor care au redactat Constituția ar trebui să conteze”². Iar pe de altă parte, erau „interpretiviștii moderați”, care erau adepții unor metode integrate de interpretare a textului Constituțional, astfel încât metodele folosite să fie în măsură să releve sensul just, adecvat și relevant al intenției legiuitorului constituant în diverse probleme de drept extrem de controversate și actuale.

O altă diviziune filozofică între teoriile de interpretare constituțională s-a obiectivat între originaliști și instrumentalisti. Originaliștii credeau că Constituția ar trebui interpretată doar așa cum ar fi înțeles-o autorii, susținând că documentul ar trebui să fie interpretat în lumina circumstanțelor din timpul ratificării sale.

Instrumentaliștii, pe de altă parte, căutau să interpreteze Constituția ca și cum ar fi fost ratificată în timpurile moderne, având în vedere că interpretările actuale ale documentului influențează circumstanțele actuale. Originaliștii credeau că o astfel de interpretare este împotriva viziunii pe care autorii Legii fundamentale o aveau pentru națiune.

În legătură cu aceste dispute doctrinare, domnul Profesor Nicolae Popa a relevat faptul că interpretarea textului constituțional, privit generic, trebuie să aibă o valență „constructivă” și că, „în vederea unei calificări juridice corespunzătoare, organul de aplicare îndeplinește o serie de operațiuni prealabile: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale, a forței sale juridice, a acțiunii sale, raporturile sale cu alte norme juridice; determinarea conținutului exact al normei, prin consultarea actului normativ care cuprinde norma respectivă etc. Critica normei juridice presupune o bună pregătire de specialitate a organului de aplicare, o stăpânire a domeniului juridic determinat, dar și cunoștințe juridice fundamentale”³.

² R.H. Fallon Jr., *Constitutionally Forbidden Legislative Intent*, în *Harvard Law Review*, vol. 130/2016, p. 523.

³ N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1994, p. 133.

Marele nostru profesor vorbea și despre o „*critică superioară*” și despre interpretarea „*constructivă*”⁴ a normei în sine.

În legătură cu aceste axiome doctrinare, de o relevanță și de o elocință excepționale, exprimate de către marele profesor român, Curtea Supremă a Statelor Unite a stabilit faptul că multe instanțe „*tind să se bazeze pe o interpretare a legii federale pozitive, în loc de o interpretare substanțială a unei dispoziții constituționale particulare*”⁵.

Una dintre primele mari controverse publice a fost decisă de Curtea Supremă în primii ani ai națiunii, într-un caz numit *McCulloch c. Maryland*, 4 Wheaton 316 (1819). Aici, Curtea a fost întrebată dacă textul art. I acordă Congresului puterea de a înființa o bancă națională. Deși o astfel de putere nu era acordată în mod specific de Constituție, Curtea a concluzionat că limbajul documentului, în mod special clauza necesară și corespunzătoare, alăturat intențiilor autorilor, deduse logic, implică o putere de a crea o bancă⁶.

Dilemele constituționale legate de relațiile rasiale și drepturile civile au ajuns de multe ori în fața Curții, iar Curtea a fost nevoită să interpreteze Constituția pentru a „găsi” răspunsuri la aceste controverse. În cauza *Plessy c. Ferguson*, 163 U.S. 537 (1896), Curtea Supremă a SUA a interpretat Amendamentul Paisprezece astfel încât să permită segregarea rasială, atâta timp cât facilitățile separate erau egale. Totuși, în decurs de aproape 60 de ani, acest principiu a fost erodat treptat de o jurisprudență în evoluție a drepturilor civile care a recunoscut imposibilitatea unei „egalități separate”, culminând cu concluzia Curții în cauza *Brown c. Board of Education*, 347 U.S. 483 (1954), că doctrina „*separat, dar egal*” nu poate fi justificată în domeniul educației publice. Curtea a desființat astfel, efectiv, dar nu explicit, interpretarea sa de lungă durată a Amendamentului Paisprezece. Acest exemplu de interpretare constituțională a demonstrat cum standardele legale în schimbare și circumstanțele sociale evolutive pot juca un rol important în rezultatul unui efort de a interpreta semnificația legii supreme⁷.

În cauza *Lochner c. New York*, 198 U.S. 45 (1905), Curtea Supremă, în mijlocul unor schimbări majore ale sistemului economic și circumstanțelor națiunii americane, respectiv industrializarea, a interpretat Constituția ca acordând tuturor cetățenilor dreptul de a încheia contracte. Judecătorii au interpretat Constituția SUA ca impunând o reglementare minimă din partea Guvernului asupra dreptului unui individ de a-și contracta munca către un angajator⁸.

În toate aceste cauze mai vechi, Instanța Supremă americană a relevat o concepție tradiționalistă, în care interpretarea gramaticală a textului constituțional și normativ a avut prevalență în cauză, iar celelalte forme de interpretare, în special cele teleologice și sistematică, aveau o relevanță, mai degrabă, secundară.

Însă, în prezent, în cauza *Food and Drug Administration c. Brown & Williamson Tobacco Corp.*, 529 U.S. 120 (2000) a Curții Supreme a SUA, fructificându-se ideea celebrului autor român, domnul Profesor Nicolae Popa, citat de către un la fel de celebru autor american, s-a referit „*la rolul Curții ca instituție «interpretativă»*”. Aceasta se referă

⁴ *Ibidem*.

⁵ Curtea Supremă a SUA, cauza *Printz c. Statelor Unite*, 521 U.S. 898 (1997).

⁶ R. Posner, *Breaking the Deadlock: The 2000 Election, the Constitution, and the Courts*, Ed. Princeton University Press, New York, 2001, p. 47.

⁷ Ch.N. May, A. Ides, *Constitutional Law: National Power and Federalism*, ed. a 5-a, Ed. Wolters Kluwer Law & Business, Washington, 2010, p. 122.

⁸ C. Massey, *American Constitutional Law: Powers and Liberties*, ed. a 4-a, Ed. Aspen Publishers, New York, 2013, p. 98.

la metoda și instrumentele pe care judecătorii le folosesc atunci când interpretează Constituția (s.n.). În primul rând, există metoda de interpretare folosită pentru a explica atât puterile constituționale, cât și drepturile. De obicei concepută în termeni de «constructivism strict» versus «constructivism larg», metoda interpretativă include gradul de lărgire a lecturii dispozițiilor constituționale, practica de a consulta materiale extra-constituționale în procesul decizional, greutatea acordată factorilor, limbajul și intenția legislativă, precum și relevanța moralității și justiției în drept⁹.

În continuarea aserțiunii sale, profesorul David Schultz, fructificând ideea marelui nostru Profesor Nicolae Popa privind „critica superioară” și interpretarea „constructivă”, a relevat faptul că, „în domeniul federalismului în special, Curtea a afișat atât o putere judiciară agresivă, cât și o interpretare «creativă» a Constituției. Cele două tehnici sunt, de fapt, utilizate frecvent împreună pentru a reconstrui ceea ce Curtea Rehnquist consideră a fi echilibrul corect între puterea locală și cea națională. Astfel, Curtea a folosit puterea de revizuire judiciară pentru a desființa numeroase statute, pe care le considera o încălcare a autonomiei și imunității statelor, așa cum sunt prevăzute în Amendamentele Zece și Unsprezece. În cauza *United States c. Lopez*, 514 U.S. 549 (1995), de exemplu, Curtea a desființat Legea Zonelor Școlare Fără Arme; în mod similar, în cauza *Printz c. United States*, 521 U.S. 898 (1997), a desființat Legea Brady privind protecția împotriva violenței cu arme de foc. Mai recent, Curtea a desființat Legea privind discriminarea pe bază de vârstă la angajarea într-un loc de muncă în cauza *Kimel v. Board of regents*, 528 U.S. 62 (2000), și Legea privind violența împotriva femeilor în cauza *United States c. Morrison*, 529 U.S. 598 (2000). În fiecare caz, Curtea a invalidat politici populare exprimate prin mijloace democratice; în fiecare caz, Curtea a folosit tradiția și istoria pentru a extrage noi semnificații din dispozițiile constituționale deja stabilite¹⁰.

Aceasta este, după știința noastră, singura referință a unei lucrări românești în doctrina și practica judiciară din Statele Unite ale Americii, de la cel mai înalt nivel, în care o idee a strălucitului Profesor Nicolae Popa în materia exegezei normelor de drept, indiferent de rangul lor structural, cu referință expresă la acordul normativ, și-a găsit o fecundă relevanță într-o serie de cauze judiciare pronunțate de către Curtea Supremă a Statelor Unite ale Americii.

Un exemplu al contribuției iubitului nostru Profesor Nicolae Popa la dezvoltarea științei dreptului din cel mai dezvoltat sistem de drept al lumii, fapt care este de natură să ne facă mândri că am fost compatrioți și contemporani cu, probabil, cel mai luminat reprezentant al sistemului universitar românesc.

Deși iubitul nostru Profesor Nicolae Popa a plecat dintre noi, totuși memoria sa se va păstra veșnic, relevându-l drept un exeget de talie universală a normelor legale, fapt dovedit de exhibarea muncii sale nu numai în sistemul nostru de drept, ci inclusiv în practica și doctrina americană.

⁹ D. Schultz, *Encyclopedia of the Supreme Court*, Ed. Facts On File Inc., New York, 2005, p. 169.

¹⁰ *Ibidem*, p. 239.

În amintirea domnului Profesor Nicolae Popa, model de umanism, erudiție și moralitate

*Asist. univ. dr. **Valentina BĂRBĂȚEANU***

*Facultatea de Drept, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București,
magistrat-asistent la Curtea Constituțională*

E dificil să aștern pe hârtie tristețea apăsătoare care m-a cuprins la aflarea veștii pierderii Profesorului meu drag și care mă însoțește de atunci, mocrind surd și chinuitor... Știu că mâhnirea aceasta s-a cuibărit nu doar în sufletul meu, ci și al tuturor celor care l-au cunoscut și cărora le-a marcat într-un fel sau altul destinul, cu înțelepciunea sa limpede, cu echilibrul său exemplar, cu logica sa ireproșabilă, cu neasemuita sa noblețe sufletească... E atât de dureros gândul că niciodată nu vom mai simți blândețea caldă a luminii din privirea sa, că nu îi vom mai auzi vocea vibrantă și învâluitoare, că nu vom mai avea șansa de a ne lăsa captivați de carisma sa uimitoare, de strălucirea și claritatea ideilor sale, de profunzimea și complexitatea gândirii sale... Și, mai ales, e dureros că, în aceste momente, ne vedem nevoiți să ne exprimăm recunoștința și admirația față de Domnia sa într-un cu totul alt registru afectiv decât am făcut-o în urmă cu doar puțin timp, când am omagiat și celebrat, alături de Domnia sa, cu bucurie și speranță, o viață dedicată științei dreptului, justiției, echității, dreptății, dar, mai presus de toate, oamenilor: studenților săi, prietenilor săi, cunoscuților săi, precum și tuturor celor cu care a interacționat de-a lungul carierei sale jurisdicționale și didactice.

În ceea ce mă privește, am avut privilegiul de a mă număra printre cei care au fost marcați profund de personalitatea maiestuoasă și enciclopedică, dar copleșitor de umană a domnului Profesor. Pentru mine, încă din anul întâi de facultate, întâlnirea cu Domnia sa a fost decisivă pentru formarea și evoluția mea ulterioară. Nu voi uita niciodată prelegerile Domniei sale, în care ne dezvăluia universul imens și provocator al dreptului, în timpul cărora stăteam în băncile amfiteatrului ascultând uimită, aproape strivită sub greutatea impresionantei sale erudiții și fascinată de amețitoarea anvergură a cunoștințelor sale juridice, complet captivată de elocința domniei sale, de stilul – inimitabil, de altfel – în care ne prezenta dificilele – pentru noi, la acea dată – informații de teoria generală a dreptului, împletite cu cele de filosofia dreptului, astfel încât să reușim să înțelegem elementele esențiale ale arhitecturii sistemului juridic și să ne familiarizăm cu finețurile acestuia.

Vocea inconfundabilă a Marelui Profesor mi-a rămas încă de atunci întipărită în minte și în suflet. O voce profundă și amplă, ce vibra în sufletul și în gândul meu și al colegilor mei. Pentru noi, era vocea perfecțiunii juridice, în forma ei cea mai pură. Domnia sa ne-a învățat că justiția nu este o lamă glaciară, perfectă și intransigentă, care tranșează cu brutalitate și detașare litigiile, ci mai degrabă un ideal umanist, care trebuie căutat cu minuțiozitate și răbdare, cu rațiune și obiectivitate, dar și cu suflet luminos, echilibrat și calm.

Și astăzi cuvintele sale răsună în amintirile mele... Încărcate de sensuri, mustind de adevăr... Dar ecoul lor adânc este însoțit de o mâhnire pe care nu mi-o imaginam atât de

persistentă și de intensă... Acea voce, pe care o credeam nemuritoare, s-a stins... Simt, totuși, că doar în lumea materială s-a stins, fiindcă o aud cum răsună în continuare, în sufletul și în gândul meu, ca sunetul melodos și grav, dar în același timp cald și mângâietor al unui violoncel, în liniștea calmă a unei catedrale. A Catedralei Cunoașterii, a Catedralei Adevărului, a Catedralei Dreptății, pe care le-a clădit în spiritul fiecăruia dintre noi, a celor care am avut șansa de a-i fi discipoli, primind de la domnia sa lumina Științei, a științei Dreptului, în toată complexitatea sa, și știința analizei obiective și raționale a fenomenelor juridice, cu toată multitudinea de nuanțe și subtilități ale acestora.

De neșters este și amintirea privirii sale, care lăsa să transpară uriașa energie mentală și intelectuală ce clocotea permanent în profunzimea sa, vivacitatea uimitoare a gândurilor și permanentul freamăt al ideilor intense și pătrunzătoare. Se spune că ochii sunt oglinda sufletului. În cazul Domniei sale, ochii erau ferestre spre o lume coplesitor de vastă, dar, în același timp, impecabil organizată. Un univers mental în care gândurile erau precum cristalele sclipitoare, perfect fațetate, cu o geometrie complexă, dar desăvârșit ordonată. Iar limpezimea și frumusețea ideilor sale îi luminau întreaga ființă, iradiind generos și asupra celorlalți harul cunoașterii și al înțelegerii superioare. Exprimate cu o eleganță și un rafinament inegalabile, ideile sale au marcat iremediabil arhitectura științei dreptului, dar și edificiul interior, spiritual, al fiecăruia dintre noi.

Poate paradoxal, dar alături de această formidabilă forță intelectuală pe care o emana, în privirea sa licărea în permanență un zâmbet micuț și jucăuș, plin de condescendență, care ne încuraja, pe noi, studenții săi, să ne evaluăm cu onestitate, ne insufla curaj și ne invita să credem în potențialul nostru. Aceeași privire am regăsit-o de fiecare dată când l-am întâlnit. Nu era nici pe departe privirea intimidantă pe care o personalitate de calibrul său colosal ar fi fost, poate, îndreptățită să ne-o arunce. Dimpotrivă, era privirea grijulie și stimulativă, cordială și binevoitoare a unui Profesor, a unui Educator, a unui Mentor, care vedea mult mai departe de ceea ce eram atunci, întrezărind vizionar ceea ce puteam deveni. Și, într-adevăr, în ani, ne-am dezvoltat și ne-am atins potențialul pe care îl anticipase cu atâta clarviziune, ajungând, fiecare dintre noi, să practicăm știința dreptului în diverse profesii juridice, purtând amprenta salutară a învățăturilor domniei sale. Eu l-am reîntâlnit la Curtea Constituțională, instituție pe care a condus-o cu demnitate, inteligență, seriozitate și profesionalism absolut. A fost Președintele care a deschis porțile acesteia către noul val de tineri juriști, lansați, cu entuziasm și pasiune, în calitate de magistrați-asistenți, sub îndrumarea sa atentă și revelatoare, în apărarea supremației Constituției și verificarea respectării principiilor și valorilor fundamentale ale statului de drept și democratic, pe care aceasta le consacră și le garantează.

Plecarea sa dintre noi a lăsat în urmă un gol rece și apăsător... Am pierdut nu doar un profesor și un mentor, ci un adevărat reper calitativ și uman, fixat ferm și solemn, rezistând nestrămutat în haosul degradingoladei actuale, ca un far de o solidă verticalitate, care luminează calea cea dreaptă, chiar și în cele mai tulburi și confuze momente ale vieții. Îi mulțumesc din adâncul sufletului Profesorului nostru drag, pentru că ne-a învățat respectul pentru lege, pentru adevăr și pentru demnitatea umană, dar, mai presus de toate, pentru că ne-a învățat să fim cu adevărat oameni, compasivi și empatici, echilibrați și corecți, responsabili și serioși.

Vă mulțumesc, domnule Profesor, veți fi mereu în sufletul și în gândurile mele! Chiar dacă, acum, lacrimile înăbușă cuvintele, să fiți sigur că toți cei care am crescut în umbra dumneavoastră maiestuoasă vă vom purta cu noi întotdeauna în suflet și că, de fapt, veți trăi în continuare, de-a pururi, prin noi și prin toți cei pe care i-ați format, în care ați aprins scânteia cunoașterii și cărora le-ați transmis cea mai neprețuită bogăție, aceea a culturii și a gândirii raționale. Dar nu numai prin noi, ci și, generații de-a rândul de acum înainte, prin toți cei care vor primi de la noi zestrea intelectuală pe care Dumneavoastră ne-ați lăsat-o și pe care, desigur, la rândul lor o vor transmite, perpetuu, mai departe... Eternitate luminoasă, stimate domnule Profesor...